

DUBRAVKA IVŠIĆ MAJIĆ

Kakav *vandalizam!* *Huligani* htjeli *bojkotirati derbi*, pa izazvali *paniku*.

U naslovu se nalazi pet riječi kojima je način postanka sličan. Riječi *vandalizam*, *huligani*, *bojkotirati*, *derbi*, *panika* opće su riječi nastale prema vlastitim imenima ljudi i plemena. U jezikoslovlju se takve riječi nazivaju eponimima. Sam naziv *eponim* potječe od grčkoga pridjeva *epōnymos* ‘koji daje (svoje) ime’. U antičkoj Grčkoj tom se riječju nazivalo davatelje imena godinama – osobe po čijemu se imenu u kronologiji označuju godine. Eponimi su u svakodnevnome leksiku veoma česti, a uz postanak pojedinih eponima katkad su vezane i zanimljive priče.

Neki eponimi opisuju specifične postupke ili ponašanja ljudi. Na primjer, imenica *vandalizam* označuje divlje ponašanje, a izvedena je od imena germanskoga plemena *Vandali*, čiji su pripadnici na zao glas došli kad su u 5. stoljeću opljačkali Rim. Ponašanje *huligana* podsjeća na irskoga razbojnika s kraja 19. stoljeća Patricka *Hooligana*. *Bojkot* su Charlesu Cunninghamu *Boycottu* (19. st.), zastupniku veleposjednika, priredili irski zakupnici odbijajući svaki kontakt s njim i njegovom obitelji jer nije htio smanjiti naknadu za najam zemljišta. Samovoljna osuda koju donosi razularena gomila naziva se *linč*. Ta riječ potječe od imena američkoga kapetana Williama *Lyncha* (18./19. st.), koji je organizirao nezakonita suđenja. Stari Grci vjerovali su da *Pan*, bog paše, stoke i pastira, voli zastrašivati putnike u šumi čudesnim zvucima. Zbog toga se izvedenicom od njegova imena, riječju *panika*, naziva iznenadan, bezrazložan strah.

Druga skupina eponima označuje osobe na određenim položajima. Početak akademske karijere lakši je pod vodstvom dobrog *mentora*. U grčkoj mitologiji *Mentor* je bio Odisejev prijatelj, odgajatelj njegova sina Telemaha kad je Odisej otišao u Trojanski rat. Bogati i darežljivi pokrovitelji – *mecene* – znatno olakšavaju rad znanstvenicima i umjetnicima. Taj je naziv nastao od imena Gaja Cilnija *Mecenata* (1. st. pr. Kr.), rimskoga bogataša i prijatelja cara Augusta, pokrovitelja slavnih rimskih pjesnika Vergilija, Horacija i Propercija. Car August (1. st.) prvi si je nadjenao titulu *cara* (lat. *caesar*) po ugledu na svojega prethodnika, rimskoga diktatora Gaja Julija *Cezara* (lat. *Caesar*). Najviši vladarski naslov u nekim je državama *car*, a u drugima *kralj*. Riječ *kralj* također je eponim, a potječe od imena frančkoga vladara *Karla Velikoga* (8./9. st.).

Eponimi mogu označavati i građevine, institucije i događaje. *Mauzolej* je danas naziv za monumentalnu grobnicu, a potječe od imena karijskoga vladara *Mauzola* iz 4. st. pr. Kr., čija je grobnica bila jedno od svjetskih čuda staroga svijeta. Imenica *akademija* ima osnovna značenja ‘središnja ustanova koja okuplja istaknute znanstvenike i umjetnike’ te ‘naziv nekih viših stručnih ili umjetničkih škola’. U antici je *Academeia* bilo ime Platonove

filozofske škole, koja se održavala u vrtovima posvećenima heroju *Akademu*. Starogrčke božice umjetnosti i znanosti *Muze* u osnovi su riječi *muzej*, ali i *muzika*. Začetnik je tradicionalne konjske trke u Epsomu lord Edward *Derby* (potkraj 18. st.). Riječju *derbi* (engl. *derby*) počela se označavati svaka konjska trka, a zatim i svaka važnija sportska utakmica.

Eponimi su također nazivi dani u čast istraživačima. Tako je više mjernih jedinica nazive dobilo po istaknutim znanstvenicima ili izumiteljima, npr. jedinica električnoga napona *volt* po talijanskome fizičaru Alessandru *Volti*, jedinica za jakost zvuka *bel* (odnosno njezina desetina *decibel*) po Alexanderu Grahamu *Bellu*, izumitelju telefona, a mjerna jedinica frekvencije *herc* po njemačkome fizičaru Heinrichu Rudolfu *Hertzu*. Mnoge biljke nazive su dobile u čast botaničarima. Po francuskim botaničarima iz 17./18. st. Michelu *Bégonu* i Pierreu *Magnolu* nazive su dobile *begonija* i *magnolija*. *Fuksija* i *gerber* svoja imena duguju njemačkim botaničarima Leonhartu *Fuchsu* (16. st.) te Traugottu *Gerberu* (18. st.), *dalijs* švedskom botaničaru Andersu *Dablu* (18. st.), a *degenija* mađarskomu botaničaru Árpádu von *Degenu* (18./19. st.).

Mogli biste eponime, skrivene i neskrivene, nabrajati od jutra dok perete zube *kalodontom* i brijete se *žiletom*, pijete *pasterizirano* mlijeko i jedete *sendvič* u *graham*-pecivu. Zatim dok se vozite svojim *dizelašem* po *makadamu*, telefonirate *mobitelom*, računate *digitronom* i potpisujete se *penkalom*...

Pretplatite se na šesto godište *Hrvatskoga jezika*!

Pretplatiti se možete putem e-adrese hrjezik@ihjj.hr ili mrežnih stranica knjige.ihjj.hr. Uplate se šalju na račun u Privrednoj banci Zagreb: HR6023400091110616363 s naznakom „za *Hrvatski jezik*”. Svi pretplatnici postaju članovi Kluba pretplatnika časopisa *Hrvatski jezik* te ostvaruju pravo na 40 % popusta na sva institutska izdanja.